

شبی بهتر از هزار ماه

ویژه شب‌های قدر

ناشر: معاونت فرهنگی سازمان اوقاف و امور خیریه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه بزرگ قرآن کریم، شمارگان: ۴۰۰۰۰ نسخه

سایت سازمان: www.awqaf.ir

سایت معاونت: www.mfso.ir

سایت مجتمع: www.mfpo.ir

آدرس تهران: خیابان نوفل لوشاتو، سازمان اوقاف و امور خیریه، معاونت فرهنگی

آدرس مجتمع قم: خیابان صفاییه، کوچه ممتاز، کوی ۷، پلاک ۳۲ مجتمع فرهنگی

پژوهشی معاونت فرهنگی سازمان اوقاف و امور خیریه

تلفن: ۰۲۵۱ - ۷۷۴۶۴۳۱ - ۰۲۵۱ - ۷۷۳۷۱۳۱ - ۰۲۵۱

سازمان اوقاف و امور خیریه
معاونت فرهنگی

شبی بهتر از هزار ماه

مفهوم شناسی شب قدر

«قدر» در لغت به معنای اندازه و اندازه‌گیری است. اما معنای اصطلاحی «قدر»، عبارت است از ویژگی هستی و وجود هر چیز و چگونگی آفرینش آن؛ به عبارت دیگر، اندازه و محدوده وجودی هر چیز، «قدر» نام دارد.

بنابر دیدگاه حکمت الهی، در نظام آفرینش، هر چیزی اندازه‌ای خاص دارد و هیچ چیزی بی‌حساب و کتاب نیست، جهان حساب و کتاب دارد و بر اساس نظم ریاضی تنظیم شده، گذشته، حال و آینده آن با هم ارتباط دارند.

از میان معانی شب قدر به دو معنی مشهور آن اشاره می‌نماییم:

۱ - نخست آن که «قدر» را به معنای شرف و منزلت و عظمت دانسته‌اند، که قرآن در این باره می‌فرماید: «لیلَه القدر خیر من الف شهر؛ شب قدر از هزار ماه بهتر است.» یعنی یک عمل در شب قدر به اندازه هزار عمل در ماه‌های دیگر ارزش دارد. براساس این معنی شب «قدر» شرافت و عظمت ویژه و بالایی داشته و این شب را می‌توان شب شرف نامید.

شبى بهتر از هزار ماه

۲ - «قدر» به معنای تقدیر و تعیین سرنوشت است. در این شب سرنوشت یک سال انسان مقدر می‌شود. از قبیل اعمال، ارزاق، سرآمد عمرها و... البته نه بطور جبر، بلکه مطابق عملکردها، لیاقت ها و شایستگی انسان‌ها.

با روشن شدن معنای قدر، می‌توان گفت که شب قدر شبی است که همه مقدرات تقدیر می‌گردد و قالب معین و اندازه خاص هر پدیده، روشن و اندازه‌گیری می‌شود.

شب قدر، کدام شب سال است؟

نزول قرآن و شب قدر، در ماه رمضان است، از قرآن نیز این مطلب استفاده می‌شود، در سوره بقره می‌فرماید: قرآن در ماه رمضان نازل شد، «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ». در سوره قدر هم می‌فرماید: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» روشن است شبی که قرآن نازل شده، در ماه رمضان است. شب نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم، شب‌های قدر هستند. البته برای شب بیست و یکم و بیست و سوم، اهمیت بیش‌تری قائل شده‌اند. در بعضی روایات نیز با صراحت بیان شده که شب بیست و سوم شب قدر است.

شبی بهتر از هزار ماه

در روایتی درباره تعیین شب قدر آمده است: مقدرات سال در شب نوزدهم تقدیر می‌شود؛ «قُسِمَ فِيهَا الْأَرْزَاقُ وَ كُتِبَ فِيهَا الْأَجَالُ وَ خَرَجَ فِيهَا صِكَاتُ الْحَاجِّ» در شب نوزدهم ارزاق، درآمدها و روزی افراد و همچنین مدت حیات و زندگی آنان تا سال آینده تعیین می‌شود، علاوه بر آن در شب نوزدهم مشخص می‌شود که چه کسانی در آن سال به حج می‌روند، سپس در شب بیست و یکم آنچه در شب نوزدهم مقدر شده، بر آن تأکید می‌شود. این به این معناست که در شب بیست و یکم آنچه در شب نوزدهم تعیین و مقدر شده، قابل تغییر است، آنچه که از شب نوزدهم تا شب بیست و یکم مقدر شده و تغییر یافته، در شب بیست و یکم ثبت شده و در شب و بیست و سوم قطعی، نهایی و امضاء می‌شود. براساس این روایت هر سه شب از شبهای قدر به شمار می‌آیند.

اهمیت شب قدر

شب قدر در فرهنگ قرآن و روایات از جایگاه بس عظیمی برخوردار است تا آنجا که شب قدر در قرآن برابر با هزار ماه دانسته شده، و شب نزول قرآن، و شب تعیین تقدیرات یکسال و شب مبارک معرفی شده است.

شبِ بهتر از هزار ماه

شیوه بیان آیه سوم سوره قدر «وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ» است، در ادبیات عرب کلمه «مَا أَدْرَاكَ» را هنگامی به کار می برد که بخواهد اهمیتِ مطلب را بیان کند. می فرماید: چه می دانی که شب قدر چه شبی است؟ به عبارتِ دیگر، می فرماید: درک اهمیتِ شب قدر به اندازه ای است که نمی توان آن را وصف کرد و انصافاً توصیف این شب قدر در قالب واژه ها و الفاظ نمی گنجد.

آیه بعدی می فرماید: «لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ؛ شب قدر از هزار ماه بهتر است.»

ارزش شب قدر افضل از ارزش هزار ماه است؛ و هزار ماه برابر با حدود هشتاد سال، یعنی عمر طبیعی یک انسان است. یعنی عبادت در این شب با ارزش تر از عبادت یک عمر است.

و در روایات هم تعبیر زیبایی از شب قدر آمده است، همچون شب بخشیده شدن گناهان؛

پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «مَنْ حَرَمَهَا فَقَدْ حَرَمَ الْخَيْرَ كُلَّهُ؛ هر کس از شب قدر محروم گردد، از تمام خیرات بی نصیب شده است.»

با توجه به عظمت شب قدر جا دارد که برای نحوه بهره گیری و بهره برداری بیشتر از فیضت های

شبی بهتر از هزار ماه

معنوی آن، سیری در سیره پیشوایان معصوم علیهم‌السلام در شب قدر داشته باشیم. باشد که ره توشه‌هایی از آن بگیریم:

برخی اعمال اخلاقی در شب قدر شب زنده‌داری

از اعمالی که در طول سال، به خصوص شب‌های مبارک رمضان و علی‌الخصوص در شب قدر بدان سفارش اکید شده است، احیا و شب زنده‌داری است، پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: «مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ حَوْلَ عَنَةِ الْعَذَابِ إِلَى السَّنَةِ الْقَابِلَةِ؛ کسی که شب قدر را زنده بدارد، عذاب تا سال آینده از او روی می‌گرداند.»

و معصومین علیهم‌السلام همه، این سنت حسنه را پاس و گرامی می‌داشتند و از آن بهره می‌بردند. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نه تنها در شب قدر بیدار بود، بلکه دهه سوم ماه مبارک رمضان کاملاً بستر خواب را جمع می‌کرد و به عبادت می‌پرداخت. حضرت علی علیه‌السلام در این باره فرموده است: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

شبی بهتر از هزار ماه

كَانَ يَطْوِي فِرَاشَهُ وَ يَشُدُّ مِئْزَرَهُ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ كَانَ يُوقِظُ أَهْلَهُ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ وَ كَانَ يَرْتُسُّ وَجُوهَ النَّيَامِ بِالْمَاءِ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ؛ رسول خدا ﷺ [این چنین] بود که رخت خواب خویش را جمع می کرد و کمر بند [همّت برای عبادت] را در دهه آخر از ماه رمضان محکم می بست و همیشه این گونه بود که اهل و عیالش را در شب بیست و سوم بیدار نگه می داشت و بر روی خواب رفتگان در آن شب آب می پاشید [تا از درک شب قدر، و درک شب زنده داری محروم نشوند].»

امام علی (علیه السلام) نیز در طول سال، شب هنگام آن گاه که شب پرده های تاریکی را انداخته بود، بیدار می شد و مشغول عبادت و شب زنده داری می گشت، اما در شبهای قدر حال ویژه ای داشت.

فاطمه زهرا (علیها السلام) نیز آن قدر عبادت می کرد که امام حسن (علیه السلام) می فرماید: «ما كَانَ فِي الدُّنْيَا أَعْبَدَ مِنْ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامَ ، كَانَتْ تَقُومُ حَتَّى تَوَرَّمَ قَدَمَاهَا؛ عابدتر از (علیه السلام) در دنیا نبود؛ همیشه این گونه بود که آن قدر به عبادت می ایستاد که پاهای [مبارکش] ورم می کرد.»

چنان که در روایتی می خوانیم: « وَ كَانَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ لَا تَدَعُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِهَا يَنَامُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَ تُدَاوِيهِمْ بِقِلَّةِ الطَّعَامِ وَ تَتَأَهَّبُ لَهَا مِنَ النَّهَارِ وَ تَقُولُ مَحْرُومٌ مِنْ حَرَمِ خَيْرِهَا؛ روش فاطمه (علیها السلام) این

شبی بهتر از هزار ماه

بود که هیچ فردی از خانواده خویش را نمی‌گذاشت در آن شب (بیست و سوم) بخوابد و [مشکل خواب] آنها را با کمی غذا و آمادگی در روز درمان می‌نمود و می‌فرمود: محروم است کسی که از خیر [و برکت] آن شب محروم شود.»

حضور در مسجد

از مسائلی که معصومان علیهم‌السلام نسبت به آن حساسیت ویژه نشان داده‌اند، حضور در مسجد، در شب قدر است، پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در دهه سوم ماه مبارک رمضان، شب و روز در مسجد معتکف بود، امام علی علیه‌السلام در این زمینه می‌فرماید: «فَلَمْ يَزَلْ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ؛ [پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم] همیشه در دهه آخر ماه رمضان در حال اعتکاف بود.»

یحیی بن رزین نقل نموده که «كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مَرِيضًا مُدْنِفًا فَأَمَرَ فَأُخْرِجَ إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ فَكَانَ فِيهِ حَتَّى أَصْبَحَ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ؛ امام صادق علیه‌السلام بیماری شدیدی داشت، دستور داد او را به مسجد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم [با همان حال] ببرند. پس حضرت تا صبح شب بیست و سوم ماه رمضان در آنجا باقی ماند.»

شب‌ی بهتر از هزار ماه

موارد فوق نشان می‌دهد که حضور در مساجد، در شبهای با عظمت قدر خصوصیتی دارد که باید بدان توجه شود. و پیروان اهل بیت علیهم‌السلام شایسته است که به خوبی از مساجد استقبال نمایند.

برپایی نماز جماعت

از عباداتی که در اسلام بر آن سفارش شده، به خصوص در ماه مبارک رمضان، برپایی نماز جماعت است، انس بن مالک از پیامبر گرامی اسلام ﷺ نقل کرده که فرمودند: «مَنْ صَلَّى مِنْ أَوَّلِ شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَى آخِرِهِ فِي جَمَاعَةٍ فَقَدْ أَخَذَ بِحِطِّ مَنْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ؛ کسی که از اول تا آخر ماه رمضان در نماز جماعت حاضر شود، بهره‌ای از شب قدر گرفته است.»

پیامبر اکرم ﷺ و یاران او و دیگر معصومان علیهم‌السلام در سخت‌ترین شرایط نماز جماعت شب قدر را ترک نمی‌کردند.

افطاری دادن و اطعام نمودن

از اعمالی که در ماه مبارک رمضان مورد تأکید قرار گرفته، افطاری دادن به دیگران است، پیامبر اکرم ﷺ در خطبه معروف شعبانیه می‌فرماید: «مردم بیدار باشید! کسی که از شما به روزه‌دار مؤمن

شبی بهتر از هزار ماه

در این ماه افطاری دهد، پاداش آزاد نمودن یک برده و بخشش گناهان گذشته را همراه دارد. عرض شد: ای رسول خدا! ما توان افطاری دادن نداریم. حضرت فرمود: و لو با دادن نصف دانه خرما و از آتش بپرهیزید! گر چه با دادن شربت آب باشد.»

«ابو شیخ ابن حیان» از پیامبر اکرم ﷺ نقل کرده که حضرت فرمود: «مَنْ فَطَرَ صَائِمًا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ كَسْبٍ حَلَالٍ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ لَيْلِي رَمَضَانَ كُلُّهَا وَ صَافَحَهُ جِبْرَائِيلُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَ مَنْ صَافَحَهُ جِبْرَائِيلُ يَرِقُّ قَلْبُهُ وَ تَكْتُرُ دُمُوعُهُ؛ کسی که با مالی که از راه حلال به دست آورده در ماه رمضان روزه‌داری را افطاری دهد، در تمام شبهای رمضان فرشتگان بر او درود می‌فرستند و جبرئیل در شب قدر با وی مصافحه می‌کند و هر کس جبرئیل با او مصافحه کند، قلبش نرم و اشک چشمش زیاد شود.»

برخی اعمال عبادی در شب قدر

اعمال عبادی شبهای قدر بر دو نوع است: یکی اعمالی که در هر سه شب انجام می‌شود و دیگری اعمالی که مخصوص به هر یک از شبهای قدر است.

شبی بهتر از هزار ماه

اول: اعمالی است که در هر سه شب باید انجام داد، و آن چند عمل است:
اول: انجام غسل؛ علامه مجلسی فرموده بهتر است غسل این شبها در هنگام غروب آفتاب انجام گیرد.
دوم: دو رکعت نماز که در هر رکعت پس از سوره «حمد»، هفت مرتبه «توحید» خوانده، و پس از فراغت از نماز هفتاد مرتبه بگوید، استغفر الله و اتوب الیه در روایت نبوی است: که از جای برنخیزد تا خدا او و پدر و مادرش را ببامرزد.

سوم: قرآن مجید را باز کند و در برابر خود گرفته و بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكِتَابِكَ الْمُنَزَّلِ وَمَا فِيهِ وَ فِيهِ اسْمُكَ الْأَكْبَرُ وَ أَسْمَاؤُكَ الْحُسْنَى وَ مَا يُخَافُ وَ يُرْجَى أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ عَتَقَائِكَ مِنَ النَّارِ.

خدای از تو درخواست می‌کنم به حق کتاب نازل شده‌ات، و آنچه در آن است، و در آن است بزرگ‌ترین نامت، و نامهای نیکوترت و آنچه بیم‌انگیز است و امیدبخش، اینکه مرا از آزادشدگان از آتش دوزخ قرار دهی.»

شبی بهتر از هزار ماه

سپس هر حاجت که دارد بخواهد .

«اللَّهُمَّ بِحَقِّ هَذَا الْقُرْآنِ وَ بِحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ بِهِ وَ بِحَقِّ كُلِّ مُؤْمِنٍ مَدَّخْتَهُ فِيهِ وَ بِحَقِّكَ عَلَيْهِمْ فَلَا أَحَدٌ أَعْرَفُ بِحَقِّكَ مِنْكَ

خدایا به حق این قرآن، و به حق کسی که آن را بر او فرستادی، و به حق هر مؤمنی که او را در قرآن ستودی، و به حق خود بر آنان، پس احدی آگاه تر از تو به حق تو نیست.»

سپس ده مرتبه بگوید:

يَا اللَّهُ وَ ده مرتبه مُحَمَّدٍ وَ ده مرتبه عَلِيٍّ وَ ده مرتبه بِقَاطِمَةَ وَ ده مرتبه بِالْحَسَنِ وَ ده مرتبه بِالْحُسَيْنِ وَ ده مرتبه بِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ ده مرتبه مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ ده مرتبه بِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ ده مرتبه بِمُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَ ده مرتبه بِعَلِيِّ بْنِ مُوسَى وَ ده مرتبه مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ ده مرتبه بِعَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ ده مرتبه بِالْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ ده مرتبه بِالْحُجَّةِ پس هر حاجتی که داری از خدا بخواه.

پنجم: حضرت سید الشهدا علیه السلام را زیارت کند، در روایت آمده: هنگامی که شب قدر می‌شود،

شبی بهتر از هزار ماه

منادی از آسمان هفتم از پشت عرش ندا سر می‌دهد که خدا هر که را به زیارت مزار امام حسین علیه السلام آمده آمرزید.

ششم: این شبها را احیا بدارد، روایت شده هر که شب‌قدر را احیا بدارد، گناهانش آمرزیده می‌شود، هر چند به شماره ستارگان آسمان و سنگینی کوهها و پیمانہ دریاها باشد.

هفتم: صد رکعت نماز بجا آورد، که فضیلت بسیار دارد و بهتر آن است که در هر رکعت پس از سو ره «حمد»، ده مرتبه «توحید» بخواند.

هشتم: این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَمْسَيْتُ لَكَ عَبْدًا دَاخِرًا لَا أَمَلُكَ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا أَصْرَفُ عَنْهَا سُوءًا أَشْهَدُ بِذَلِكَ عَلَى نَفْسِي وَأَعْتَرَفُ لَكَ بِضَعْفِ قُوَّتِي وَقِلَّةِ حِيلَتِي فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي وَجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ مِنَ الْمَغْفِرَةِ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَأُمَّمَّ عَلَيَّ مَا آتَيْتَنِي فَإِنِّي عَبْدُكَ الْمَسْكِينُ الْمُسْتَكِينُ الضَّعِيفُ الْفَقِيرُ الْمُهِينُ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي نَاسِيًا لِذِكْرِكَ فِيمَا أَوْلَيْتَنِي وَلَا [عَافِلًا] لِإِحْسَانِكَ فِيمَا

شب‌ی بهتر از هزار ماه

أَعْطَيْتَنِي وَ لَا آيسَا مِنْ إِجَابَتِكَ وَ إِنِ أَبْطَأْتُ عَنِّي فِي سَرَاءٍ [كُنْتُ] أَوْ ضَرَاءٍ أَوْ شِدَّةٍ أَوْ رَحَاءٍ أَوْ عَافِيَةٍ أَوْ بَلَاءٍ أَوْ بُؤْسٍ أَوْ نَعْمَاءٍ إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ؛

خدایا شام کردم درحالی که برای تو تنها بنده کوچک و خواری هستم، که برای خویش سود و زبانی را به دست ندارم و نمی‌توانم از خود پیش آمد بدی را بازگردانم، به این امر بر خویش گواهی می‌دهم، و در پیشگاهت به ناتوانی و کمی چاره‌ام اعتراف می‌کنم، خدایا بر محمد و خاندان محمد درود فرست، و آنچه را به من و همه مردان و زنان مؤمن، از آمرزش در این شب وعده دادی وفا کن، و آنچه را به من عنایت فرموده‌ای کامل ساز، که من بنده بیچاره، درمانده، ناتوان، تهی دست و خوار توام. خدایا مرا فراموش کننده ذکرت قرار مده، در آنچه سزاوار آنم فرمودی، و نه فراموش کننده احسانت، در آنچه عطایم نمودی، و نه ناامید از اجابت، گرچه مدت زمانی طولانی گردد، چه در خوشی یا ناخوشی، یا سختی، یا آسانی، یا عافیت، یا بلا، یا تنگدستی، یا در نعمت؛ همانا تو شنونده دعایی.

این دعا را کفعمی از امام زین العابدین علیه السلام روایت کرده که در این شبها، در حال قیام و قعود و رکوع و سجود می‌خواندند، و علامه مجلسی فرموده: بهترین اعمال در این شبها، درخواست

شب‌ی بهتر از هزار ماه

آمزش و دعا است، برای حوایج دنیا و آخرت خود، و پدر و مادر و خویشان، و برادران و خواهران مؤمن، چه آنان که زنده‌اند و چه آنان که از دنیا رفته‌اند و خواندن اذکار، صلوات بر محمد و آل محمد علیهم‌السلام به هر اندازه که بتواند و در بعضی از روایات وارد شده: دعای جوشن کبیر را در این سه شب بخواند.

روایت شده که خدمت‌رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم عرض شد: اگر شب قدر را یافتم، از خدای خود چه بخواهم؟ فرمود: عافیت.

دوم: اعمال مخصوص هر یک از این شبها است که تفصیل آن در کتب ادعیه بخصوص کتاب شریف مفاتیح الجنان، بیان شده است.